

کارل پوپر: آخرین روشنگر

کارل ریموند پوپر، فیلسوف معروف انگلیسی در روز ۱۷ سپتامبر ۱۹۹۴ به سن ۹۲ سالگی در لندن در گذشت. کارل پوپر بی شک مهمترین چهره فلسفی جهان امروز بود و نظریاتش در زمینه فلسفه علم و فلسفه سیاسی در ۵۰ سال اخیر تأثیر بسزایی بر اندیشه های متفکران غرب داشته است.

پوپر در ۲۸ ژوئیه ۱۹۰۲ در خانواده ای یهودی در اتریش دیده به جهان گشود. به گفته خود او در زندگینامه ای که به سال ۱۹۷۶ نوشت، در دوران جوانی مدت کوتاهی با حزب سوسیال دموکرات اتریش نزدیکی و همفکری داشت و سپس به همکاری با آلفرد آدلر پرداخت ولی خیلی زود از نظریه های روانشناختی او فاصله گرفت. در ۱۹۲۸ درجه دکتری خود را گرفت و همزمان با آن با رودلف کارناپ و حلقه وین آشنا شد. این حلقه در ۱۹۲۹ بیانیه ای در دفاع از «بینش علمی جهان» به چاپ رساند و دلیل وجودی خود را یکسان نمودن علوم با تأکید بر منطق ریاضی و فیزیک جدید اعلام کرد. پوپر هیچگاه عضو این گروه نشد و همیشه نگاهی انتقادی به نظریات اعضای آن داشت، ولی از آنجا که به مسائل و موضوعات مورد

بحث این حلقه علاقمند بود به همکاری با آنها پرداخت. از نوشته های پوپر در این دوره رساله «دو مسأله بنیادی نظریه شناخت» را می توان نام برد که نخستین بار به اصرا رارشلیک Schlick در ۱۹۳۴ تحت عنوان Logik der Forschung به چاپ رسید و بعدها تحت نام «منطق اکتشاف علمی» در The Logic of Scientific Discovery در انگلستان منتشر شد. ژاک مونو در مقدمه چاپ فرانسه این کتاب می نویسد: «نوشته پوپر یکی از نادرترین آثار فلسفی است که برای شکل گیری اندیشه دانشمندان و عمق دادن به آن مفید واقع می شود». پوپر در این کتاب به بحث در مورد نظریات کارناپ می پردازد و بر این عقیده است که از طریق آزمون معنایی یک نظریه نمی توان علمی بودن آن را ضمانت کرد، زیرا مهم معنا نیست، بلکه ماهیت ابطال پذیری نظریه علمی است. به گفته پوپر مشکل بزرگ مکتب اثبات گرایی منطقی بی توجهی بی حد و مرز آن به لحظه مهم اکتشاف نظریه های علمی و مخالفت با هر گونه بینش متافیزیکی از جهان است. به همین جهت پوپر با استناد به نظریه های فیزیک کوانتیک و نسبی گرایی ایتشتین نظریه ای را علمی می داند که ابطال پذیر و قابل آزمون باشد. مخالفت شدید پوپر با مارکسیسم و اسطوره علمی بودن آن نیز در این چهارچوب فکری معنا پیدا می کند و این

موضوع اصلی کتاب «فقر تاریخیگری» پوپر است در سال ۱۹۴۵ منتشر شد. او در این دوران در لیج کانتربری در کریست چرچ اقامت داشت و ریس می‌کرد. از آثار دیگر پوپر در این دوره، کتاب «جامعه‌باز و دشمنانش» را می‌توان نام دکه پوپر در آن به ردیابی ریشه‌های فلسفی تالیستاریسم می‌پردازد و افلاطون، هگل و اراکس را به منزله سه متفکر اصلی اندیشه باسی‌ای معرفی می‌کند که در جستجوی ایجاد جامعه‌ای تماماً عقلانی و برنامه‌ریزی می‌باشند.

با پایان گرفتن جنگ جهانی دوم، پوپر به سوت هم وطن خویش فُن‌هایک به مدرسه اقتصاد لندن London School of Economi رفت و از سال ۱۹۶۹ تا آنجا تدریس کرد.

همترین اثر او در این دوره کتاب «حدس‌ها بطلان‌ها» Conjectures and Refutations است در سال ۱۹۶۳ به چاپ رسید و پوپر در آن به بحث مجدد درباره نظریه‌های قبلی خود پردازد. پوپر در سال ۱۹۶۹ از مدرسه اقتصاد لندن بازنشسته شد و چند سال بعد شروع به شتن زندگینامه فلسفی خود کرد که در ۱۹۷۶ تحت عنوان «جستجوی نا تمام» Unended Qu در لندن منتشر شد. پوپر در این باب در مورد دوران شکل‌گیری اندیشه علمی و فلسفی خود می‌نویسد و از تجارب خود در زمینه‌های سیاسی و علمی، همچون آشنایی با انشناسی آدلر یا نظریه اینشتین سخن می‌گوید کبار دیگر با توجه به روش ابطال‌پذیری،

مارکسیسم و روانشناسی را نظریه‌های غیر علمی قلمداد می‌کند.

در سال ۱۹۷۷ پوپر با همکاری سرجان اکلز کتاب «خود و مغز خود» The Self and its Brain را منتشر کرد. این کتاب نگرشی انتقادی است در مورد نظریات دانشمندی که «آگاهی» را نتیجه بلاواسطه فعل و انفعالات سلول‌های مغز و سلسله اعصاب می‌دانند. پوپر آگاهی را قابلیت انسان در انتخاب عقلانی در مورد امور تعریف می‌کند، ولی بر خلاف تصور بسیاری از منتقدان نتایج علم مدرن را مورد سؤال قرار نمی‌دهد، بلکه بر این عقیده است که نگرش علمی تنها وسیله برای پیشبرد شناخت در جهان است. از دیدگاه پوپر انسان دارای خود آگاهی‌ای است که با مغز او در ارتباط مستقیم است و در زمان خواب بی‌اثر می‌شود. به همین جهت پوپر معتقد است که جهان به سه دنیا تقسیم می‌شود: دنیای اول که دنیای

پدیده‌های فیزیکی است، دنیای دوم که دنیای ذهنیات است و دنیای سوم که دنیای نظریه‌های علمی و شور و هیجانات زیبایی‌شناختی انسانهاست. از دیدگاه پوپر رفتن به دنیای سوم بدون عبور از دنیای دوم غیر ممکن است و خود آگاهی به دنیای دوم تعلق دارد، در حالیکه دنیای سوم بر خلاف دنیای مثال افلاطونی، دنیایی است تاریخی که به دست انسان ساخته شده. پوپر در این اثر با ردّ تعمیم‌گرایی مطلق و مکانیستی دکارت به نظریه دکارتی ماهیت دوگانه بشری حیاتی دوباره می‌بخشد و ارتباط متقابل میان جسم و ذهن را نظریه‌ای معتبر و قابل قبول پیشنهاد می‌کند.

بی‌شک پوپر بعد از راسل و وایتهد مهمترین فیلسوفی است که با استناد به متافیزیک و تاریخ فلسفه دگرگونی و گسستی را در زمینه فلسفه شناخت و اپیستمولوژی ایجاد کرده است. مهمتر اینکه در دورانی که به نام تاریخ اندیشی جدید، عقل و عقل‌گرایی از هر طرف مورد حمله و انتقاد شدید قرار می‌گیرد عقل‌گرایی انتقادی کارل پوپر یکی از محورهای مهم فلسفه امروز است که ما را به استفاده انتقادی از عقل و رد هر گونه نگرش قدسی به ارزش‌هایی چون علم، حقیقت، آزادی و پیشرفت دعوت می‌کند. از این رو پوپر را می‌توان از آخرین فیلسوفان عصر روشنگری به حساب آورد که به قول رادنیسکی با ایجاد انقلابی کویرنیکی در بینش فلسفی فضای بحث و گفتگوی لازم را برای ساختن و تحکیم یک جامعه باز دموکراتیک فراهم آورده است.

ر.ج.

کتابخانه
۱۵۸

وعده 'بهشت'؟!

پس از آنکه مجلس افزایش قیمت سوخت را در چارچوب برنامه پنجساله دوم پذیرفت، روزنامه همشهری طرحی را که ملاحظه می‌کنید به چاپ رساند. با توجه به سادگی این کاریکاتور می‌توان حدس زد که کاریکاتوریست افزایش قیمت بنزین از پنج تومان به ده تومان را مترادف از بین رفتن آلودگی هوا دانسته است. یعنی اگر هوای پاکیزه و بهشتی می‌خواهید، باید گرانی سوخت را بپذیرید. و کیست که وارد یک چنین معامله‌ای نشود. بحث اینجا بر سر لزوم گرانی کردن بنزین و سایر مواد سوختی نیست، مزایای این تصمیم می‌تواند بیشتر از مضارش باشد. اما بین این امر و وعده پاکیزگی کامل محیط زیست و خورشید خندان و درختان سرسبز، ده ها «اما» و «اگر» قرار دارد.

۱) افزایش قیمت سوخت به پاکیزگی نسبی محیط زیست می‌انجامد، اگر گرانی سوخت، صاحبان اتوموبیل‌های قدیمی را به تعویض اتوموبیل خود که میزان سوخت بالایی دارد، ترغیب کند. اما چنین اتفاقی نخواهد افتاد، زیرا در دو سال اخیر افزایش قیمت اتوموبیل بیش از صد در صد، یعنی بیش از افزایش قیمت بنزین از پنجاه به صد ریال بوده است. در واقع نسبت قیمت اتوموبیل به قیمت سوخت هر سال افزایش می‌یابد.

۲) افزایش قیمت سوخت به پاکیزگی نسبی محیط زیست می‌انجامد، اگر دولت اضافه درآمد ناشی از این افزایش را در جهت حفاظت از